DOI: 10.33498/louu-2026-01-122

Олександр Петришин

доктор юридичних наук, професор,
дійсний член (академік) НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України,
в. о. Голови Конституційного Суду України
(Київ, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-4320-4540
Scopus ID: 57210135853
inbox@ccu.gov.ua

Оксана Житник

кандидатка юридичних наук, заслужена юристка України,
заступниця керівника Правового департаменту –
керівниця Управління порівняльно-правового
аналізу Секретаріату Конституційного Суду України
(Київ, Україна)
inbox@ccu.gov.ua

УДК 342.565.2

ПРОЦЕДУРНІ МОДЕЛІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДОЧИНСТВА В ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВАХ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ФОРМАЛІЗАЦІЇ, ФІЛЬТРАЦІЇ СПРАВ ТА РОЛІ СУДДІ-ДОПОВІДАЧА

Анотація. Розвиток конституційного судочинства в європейських державах характеризується різноманітністю процедурних моделей, які поєднують високий рівень формалізації, колегіальність ухвалення рішень та механізми процесуальної ефективності. Водночас відсутність узагальненого порівняльного аналізу процедур конституційного провадження у різних правопорядках ускладнює визначення спільних європейських стандартів та національних особливостей організації конституційного судочинства в європейських державах.

Метою статті є здійснення комплексного порівняльного аналізу процедур конституційного провадження в європейських державах з метою виявлення спільних закономірностей, відмінностей у механізмах доступу до конституційного контролю, ролі судді-доповідача, форм розгляду справ та способів забезпечення ефективності й процесуальної ефективності.

У статті встановлено, що для більшості європейських моделей характерними є стадійність провадження, пріоритетна роль судді-доповідача у підготовці справи, колегіальний характер ухвалення рішень та наявність процедур попередньої фільтрації звернень. Виокремлено різні типи моделей конституційного судочинства: моделі з посиленими механізмами фільтрації справ (Словенія, Іспанія, Німеччина), інклюзивні моделі з широкою юрисдикцією (Румунія, Італія), апеляційну модель конституційного контролю (Португалія), а також системи з високим рівнем внутрішньої процедурної формалізації (Австрія, Бельгія, Німеччи-

© Олександр Петришин, Оксана Житник, 2026

на). Доведено, що інститут конституційної скарги виступає ключовим механізмом індивідуального захисту прав, водночас поєднуючись із потужними інструментами фільтрації та критеріями конституційної значущості справ. Обґрунтовано, що баланс між процесуальною ефективністю, публічністю слухань, дискрецією судді-доповідача та обов'язковістю рішень формує національну специфіку кожної моделі за наявності спільної орієнтації на забезпечення верховенства національної конституції.

Узагальнено, що європейські системи конституційного судочинства, попри інституційну та процедурну різноманітність, демонструють спільні стандарти організації провадження: чітку регламентацію стадій розгляду, колегіальність, мотивованість рішень, їх остаточність і загальнообов'язковість. Відмінності між моделями проявляються насамперед у ступені фільтрації справ, співвідношенні письмової та усної форм розгляду, обсязі дискреції судді-доповідача та характері взаємодії з іншими гілками влади. Така варіативність свідчить про еволюційний розвиток конституційного судочинства в Європі та можливість використання порівняльного досвіду для вдосконалення національних процедур.

Ключові слова: конституційне судочинство; конституційне провадження; конституційний контроль; суддя-доповідач; конституційна скарга; процесуальна ефективність; публічність; колегіальність; європейські моделі конституційного судочинства.

Курс України на інтеграцію до Європейського Союзу передбачає проведення комплексних реформ у різних сферах державного управління та правосуддя, зокрема й реформ, що стосуються функціонування Конституційного Суду України. Крізь призму упорядкування досконалої конституційної процедури роль судді в демократичній державі полягає у захисті Конституції України як основи правопорядку та демократії як ціннісної системи. Зокрема, це передбачає наявність ефективних процесуальних інструментів, за допомогою яких суд може реалізувати свою функцію гаранта конституційності. Адже усвідомлення стратегічної мети щодо забезпечення верховенства Конституції є недостатнім без належних процедурних механізмів, що дають змогу досягти цього результату в межах правової визначеності та інституційної легітимності[1].

Європейський Союз визначає конкретні дії через Дорожню карту з питань верховенства права, у якій систематизовані основні стандарти Європейського Союзу в частині загальних реформ і визначені кроки, спрямовані на системне зміцнення гарантій незалежності та інституційної спроможності Конституційного Суду України. Ці заходи кореспондують із вимогами Європейського Союзу, що визначені як одна з основних умов інтеграції України на шляху до набуття членства. Зокрема, здійснення добору на посади суддів Конституційного Суду України на основі попереднього кваліфікаційного відбору, а також розроблення та імплементація Кодексу етики судді з ефективними механізмами контролю майнових декларацій і моніторингу способу життя, питань відводу суддів і нормативне встановлення граничних строків здійснення конституційного провадження. Сукупність зазначених інструментів, доповнених системними освітніми заходами у сфері антикорупційного регулювання та професійної етики, формує цілісну модель ін-

[1] Aharon Barak, *The Judge in a Democracy* (Princeton University Press 2006) 113–121.

ституційного оновлення конституційного правосуддя, спрямовану на зміцнення довіри суспільства та утвердження принципу верховенства права як фундаментальної цінності правопорядку Європейського Союзу.

Одним із перших кроків у реалізації цих реформ стало розроблення та внесення на розгляд Верховної Ради України проєкту Закону України "Про конституційну процедуру"[2] (№ 4533), щодо якого Європейська Комісія "За демократію через право" (Венеційська Комісія) надала рекомендації, зокрема, щодо вдосконалення процедур ефективності провадження[3]. Аналіз висновків Венеційської Комісії в контексті принципу процесуальної ефективності дає підстави виокремити низку концептуальних підходів до організації та функціонування конституційного провадження. По-перше, процесуальна ефективність у конституційному судочинстві не зводиться до механічного скорочення строків розгляду справ. Її зміст полягає в досягненні розумного балансу між оперативністю провадження та повнотою, якістю і мотивованістю судового рішення.

По-друге, інститут індивідуальної конституційної скарги розглядається як ключовий механізм забезпечення процесуальної ефективності у справах про надмірну тривалість провадження. Конституційний суд має бути наділений повноваженнями не лише констатувати порушення, а й ефективно впливати на розгляд справ у судах загальної юрисдикції або вирішувати спір по суті, а також присуджувати компенсацію, еквівалентну тій, що могла б бути отримана в Європейському суді з прав людини. У такий спосіб забезпечується внутрішній, ефективний і менш витратний засіб юридичного захисту без потреби звернення до міжнародної юрисдикції[4].

По-третє, Венеційська Комісія послідовно підкреслює, що встановлення жорстких, формалізованих строків (30 днів, 1 місяць, 6 місяців тощо) може суперечити принципу належного здійснення правосуддя, особливо у складних або особливо значущих справах. Процесуальна ефективність не повинна досягатися ціною втрати якості правового аналізу, зниження стандартів обґрунтованості або порушення принципів справедливого суду й рівності сторін[5].

По-четверте, гнучкість строків і можливість їх продовження у виняткових випадках (зокрема, рішенням великої палати чи пленарного складу)

[2] Проект Закону про конституційну процедуру № 4533 від 21.12.2020 <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/5067> (дата звернення 15.02.2026).

[3] CDL-AD(2021)006 Ukraine – Opinion on the draft law on Constitutional Procedure (draft law no. 4533) and alternative draft law on the procedure for consideration of cases and execution of judgements of the Constitutional Court (draft law no. 4533-1) adopted by the Venice Commission at its 126th Plenary Session (online, 19–20 March 2021) <https://www.coe.int/en/web/venice-commission/-/cdl-ad-2021-006-e> (accessed 15.02.2026).

[4] CDL-AD(2021)001-e Revised Report on individual Access to Constitutional Justice, adopted by the Venice Commission at its 125th Plenary Session (online, 11–12 December 2020) paragraph 142 <https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2021)001-e> (accessed 15.02.2026).

[5] CDL-AD(2013)012 Opinion on the Fourth Amendment to the Fundamental Law of Hungary Adopted by the Venice Commission at its 95th Plenary Session, Venice, 14-15 June 2013, paragraphs 117–118 <https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=cdl-ad(2013)012-e> (accessed 15.02.2026).

pravoua.com.ua

визнаються оптимальним інструментом забезпечення балансу між швидкістю та якістю розгляду. Водночас орієнтиром залишаються загальні принципи справедливого слухання, а не формально встановлені мінімальні чи максимальні строки[6].

У практичному вимірі така концепція набуває інституційного та процедурного втілення в особливостях організації конституційного провадження в європейських державах. Зокрема, процедури конституційного провадження в європейських державах характеризуються достатнім рівнем формалізації, поєднанням процесуальної ефективності з гарантіями змагальності та значною роллю судді-доповідача у підготовці й розгляді справи. Після передачі матеріалів до конституційного суду провадження, як правило, наступною стадією є попередня підготовка до розгляду справи, у межах якої голова суду визначає склад суддів і призначає суддю-доповідача, якому передаються всі матеріали справи. Суддя-доповідач виконує ключову координаційну функцію, ініціює витребування додаткових документів, формує коло питань, що мають істотне конституційне значення, та забезпечує належну процесуальну готовність справи до розгляду. Адміністративне та інформаційне забезпечення цього етапу покладається на секретаріат суду, який інформує сторони і заінтересованих осіб про подання матеріалів, строки та форму подальших процесуальних дій.

Подальший рух справи залежить від обраної форми розгляду, яка може бути відкритою або закритою. Відкритий розгляд справи призначається ухвалою голови суду з дотриманням установлених строків повідомлення сторін, що забезпечує реалізацію принципу публічності. Водночас за відсутності сторін допускається розгляд справи в закритому засіданні, що сприяє процесуальній ефективності, але не позбавляє учасників права наполягати на публічному слуханні. У межах підготовки до слухань суд може визначати коло доказів, порядок і строки їх подання, залучати експертів, витребовувати письмові висновки та заслуховувати спеціалістів, причому витрати, пов'язані з доказуванням, у низці правопорядків покладаються на сам суд.

Розгляд справи по суті відбувається колегіально. На відкритому слуханні суддя-доповідач стисло викладає фактичні обставини та конституційно-правові питання, після чого сторони або їхні представники надають пояснення та відповідають на запитання суддів. Обговорення та ухвалення рішення здійснюються на закритому засіданні шляхом голосування суддів, які брали участь у розгляді, водночас рішення ухвалюються більшістю голосів, а у разі їх рівності вирішальним може бути голос голови суду. Суддя-доповідач зазвичай готує проєкт рішення, який після затвердження підписується та

[6] CDL-AD(2016)001 Opinion on amendments to the Act of 25 June 2015 on the Constitutional Tribunal of Poland, adopted by the Venice Commission at its 106th Plenary Session (Venice, 11-12 March 2016) paragraphs 85–86 <https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-ad(2016)001-e> (accessed 15.02.2026).

набирає чинності з моменту голосування, не залежачи від перебігу суміжних проваджень в інших юрисдикціях.

Особливе місце в системі конституційного контролю посідає провадження щодо визнання конституційності законів та інших нормативних актів, яке може ініціюватися вищими органами державної влади, визначеними групами парламентарів, омбудсменом або судами загальної юрисдикції. Такі провадження спрямовані на забезпечення верховенства конституції, а рішення конституційного суду мають загальнообов'язкову силу, дію *erga omnes* та властивість *res judicata*. У ряді правопорядків передбачено механізми попереднього контролю законів до їх опублікування, контролю конституційності міжнародних договорів до ратифікації, а також перевірки регламентів парламентів і актів автономних чи місцевих органів влади.

Важливим інститутом є конституційна скарга як засіб індивідуального захисту основоположних прав і свобод. Вона подається після вичерпання всіх національних засобів правового захисту у встановлені строки та допускається лише за наявності конкретного й істотного порушення конституційних прав. Скарги проходять стадію перевірки прийнятності, на якій оцінюється дотримання формальних вимог і наявність особливого конституційного значення справи. Після прийняття скарги до розгляду суд витребовує матеріали, повідомляє заінтересованих осіб і може застосовувати тимчасові або запобіжні заходи, зокрема, призупиняти виконання оскаржуваних актів з метою запобігання непоправній шкоді. За результатами розгляду суд або відмовляє у наданні захисту, або задовольняє скаргу, визнаючи акт неконституційним, скасовуючи його та відновлюючи порушені права.

Окрім цього, конституційні суди у країнах Європи вирішують спори між органами державної влади, контролюють конституційність створення або діяльності політичних партій, процедури виборів і референдумів, а також виконання умов для законодавчих ініціатив громадян. Усі ці провадження здійснюються за чітко визначеними процедурами, із дотриманням вимог до кворуму, порядку голосування, мотивування рішень і їх офіційного оприлюднення. У сукупності такі норми формують цілісну модель конституційного судочинства, що поєднує активну роль судді-доповідача, колегіальність ухвалення рішень та ефективні процесуальні гарантії захисту конституційного ладу і прав людини.

У порівняльному вимірі конституційне провадження в Латвійській Республіці[7], Литовській Республіці[8] та Португальській Республіці[9] демонструє три різні моделі організації конституційного судочинства, що відрізняють-

[7] Constitutional Court Law of the Republic of Latvia <https://likumi.lv/ta/en/en/id/63354-constitutional-court-law> (accessed 15.02.2026).

[8] The Law on the Constitutional Court of the Republic of Lithuania <https://lrkt.lt/en/about-the-court/legal-information/the-law-on-the-constitutional-court/193> (accessed 15.02.2026).

[9] Organização, Funcionamento e Processo do Tribunal Constitucional Lei 28/82, de 15 de novembro <https://www.tribunalconstitucional.pt/tc/legislacao01.html> (accessed 15.02.2026).

pravoua.com.ua

ся насамперед способом доступу до конституційного контролю, роллю судді-доповідача та співвідношенням між процесуальною формалізацією і суддівською дискрецією. Латвійська модель ґрунтується на чітко вибудуваній системі колегіальної фільтрації звернень: питання відкриття провадження вирішує колегія з трьох суддів, перелік підстав для відмови є вичерпним і законодавчо визначеним, а рішення про відмову є остаточним і не підлягає оскарженню. Після відкриття справи провідну роль відіграє суддя-доповідач, однак його активні повноваження щодо витребування матеріалів, призначення експертиз чи формування пропозиції про письмове провадження поєднуються з організаційним контролем Голови Суду та колегіальним характером ухвалення рішень, що забезпечує баланс між індивідуальною ініціативою і колективною відповідальністю. Характерною рисою латвійського підходу є пріоритетність письмового провадження як повноцінної форми розгляду справ, вибір якої зумовлюється не лише достатністю матеріалів, а й потенційним впливом рішення на правопорядок, судову практику та публічні фінанси.

Литовська модель, навпаки, вирізняється високим ступенем процесуальної деталізації та формалізації всіх стадій конституційного провадження. Хоча первинну підготовку матеріалів здійснює суддя, призначений Головою Конституційного суду, ключові процесуальні рішення ухвалюються самим Судом на спеціальних процесуальних засіданнях, що підкреслює колегіальний характер контролю навіть на ранніх етапах розгляду. Закон і Регламент приділяють особливу увагу строкам, порядку повідомлення учасників, доказам і принципам їх оцінки, що наближує конституційне судочинство до класичної судової моделі змагального процесу. Водночас чітке закріплення того, що Конституційний суд розглядає виключно питання права, поєднується з розгорнутою регламентацією доказової діяльності, що свідчить про прагнення законодавця мінімізувати процесуальну довільність і забезпечити максимальну передбачуваність судової практики. Письмове провадження в литовській системі розглядається радше як допоміжний інструмент, тоді як усний розгляд справи з безпосереднім дослідженням матеріалів і дебатами сторін залишається домінуючою формою реалізації принципу змагальності.

Португальська модель істотно відрізняється від балтійських підходів, оскільки Конституційний трибунал у ній функціонує переважно як апеляційний орган конституційного контролю. Доступ до Трибуналу здійснюється не шляхом прямого звернення, а через апеляції на судові рішення загальних судів, у яких було поставлено або вирішено питання неконституційності чи незаконності норми. Така конструкція зумовлює жорстке дотримання принципу вичерпання існуючих засобів судового захисту та істотно обмежує коло допустимих справ, водночас інтегруючи конституційний контроль у загальну судову систему. У межах цієї моделі суддя-доповідач

наділений значною процесуальною дискрецією, включно з можливістю ухвалення скорочених рішень, залишення апеляцій без розгляду або передачі справи до пленуму для забезпечення єдності практики. Розгляд зосереджується виключно на нормі права, яка стала предметом апеляції, а нормативний ефект рішень формується поступово, через накопичення сталої судової практики та механізми пленарного перегляду.

Порівняльний аналіз процедур конституційного судочинства у Республіці Словенія[10], Румунії[11], Королівстві Іспанія[12] та Італійській Республіці[13] свідчить про спільну орієнтацію цих правопорядків на централізовану модель конституційного контролю з провідною роллю спеціалізованого конституційного суду, однак водночас демонструє істотні відмінності у процесуальних механізмах доступу, фільтрації справ та інтенсивності судового втручання. Для всіх розглянутих систем характерною є чітка стадійність провадження, у межах якої ключову роль відіграє суддя-доповідач, що здійснює попередній аналіз справи, координує підготовку матеріалів та формує основу для колегіального розгляду. Водночас ступінь дискреції суду на підготовчій стадії істотно різниться.

Словенська модель вирізняється високим рівнем процесуальної фільтрації справ і акцентом на значущості конституційного питання. Уже на початковому етапі суддя, а згодом колегія суддів, оцінюють не лише формальну допустимість звернення, а й його матеріальну конституційну вагу, що дає підстави Конституційному Суду відхиляти скарги, які не мають конституційного значення або не спричинили серйозних наслідків для прав заявника. Такий підхід наближує словенську модель до "касаційного" типу конституційного судочинства, орієнтованої на формування прецедентної практики, а не на індивідуальний захист у кожному випадку. Водночас Суд наділений широкими повноваженнями щодо дослідження доказів, виходу за межі формально заявлених вимог і перевірки взаємопов'язаних нормативних положень, що посилює його активну роль у забезпеченні конституційної цілісності правопорядку.

Румунська модель, навпаки, характеризується максимально широкою юрисдикцією Конституційного Суду та функціональною багатовимірністю. Суд поєднує повноваження попереднього і наступного контролю законів, контролю конституційності міжнародних договорів, регламентів парламенту, політичних партій, а також вирішення виборчих і міжінституційних спорів. Румунський підхід робить менший акцент на фільтрації справ за критерієм "конституційної значущості" і більше – на інституційному ба-

[10] Zakon o Ustavnem sodišču <https://www.us-rs.si/sl/pravna-podlaga/zakoni> (accessed 15.02.2026).
[11] Legea nr.47/1992 privind organizarea şi funcţionarea Curţii Constituţionale <https://www.ccr.ro/baza-legala/legea-nr-47-1992> (accessed 15.02.2026).
[12] Ley Orgánica 2/1979, de 3 de octubre, del Tribunal Constitucional <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1979-23709> (accessed 15.02.2026).
[13] Costituzione della Repubblica Italiana <https://www.cortecostituzionale.it/documenti/download/pdf/Costituzione_della_Repubblica_italiana.pdf> (accessed 15.02.2026).

pravoua.com.ua

лансі та превентивному захисті Конституції. Особливістю є відкладальний ефект рішень про неконституційність, що надає законодавцю можливість усунути виявлені порушення, тим самим поєднуючи судовий контроль із принципом поваги до парламентського суверенітету.

Іспанська модель займає проміжне становище між індивідуалізованим і об'єктивним конституційним контролем. З одного боку, вона передбачає розвинений інститут конституційної скарги *(recurso de amparo)*, зорієнтований на захист основних прав і свобод після вичерпання судових засобів захисту. З іншого боку, процедура прийнятності скарг із критерієм "особливого конституційного значення" виконує потужну фільтраційну функцію, що обмежує перетворення Конституційного суду на "четверту інстанцію". Іспанський Трибунал активно застосовує тимчасові та запобіжні заходи, а його рішення мають силу *erga omnes,* що підкреслює поєднання індивідуального правозахисту з абстрактним контролем конституційності.

Італійська модель, своєю чергою, відзначається високим рівнем процесуальної формалізації та чітким розмежуванням ролей між Головою Суду, суддею-доповідачем і Секретаріатом. Вона орієнтована на змагальний характер розгляду та глибоке аналітичне опрацювання справи, зокрема, через можливість формулювання суддею-доповідачем спеціальних питань сторонам і активне використання експертних висновків. Італійський Конституційний суд демонструє модель "процесуальної дисципліни", де ефективність досягається не стільки через жорстку фільтрацію звернень, скільки через структуровану організацію розгляду та колегіальне ухвалення рішень.

Процедури конституційного судочинства в Республіці Австрія[14], Королівстві Бельгія[15], Республіці Болгарія[16], Республіці Хорватія[17] та Чеській Республіці[18] відображають спільну для європейської континентальної традиції орієнтацію на колегіальний розгляд, провідну роль судді-доповідача та поєднання формалізованих процесуальних стадій із механізмами процесуальної ефективності, водночас демонструючи істотні відмінності у ступені фільтрації справ і відкритості провадження. Австрійська модель вирізняється детально врегульованим внутрішнім порядком роботи Конституційного суду, де пріоритетна роль належить Голові та судді-доповідачу, а весь процес – від підготовки розгляду до обговорення, голосування і повторного розгляду – суворо формалізований. Характерною є висока дисципліна суддівського корпусу, чіткі правила кворуму, можливість ухвалення рішень у

[14] Verfassungsgerichtshofgesetz 1953 <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10000245> (accessed 15.02.2026).

[15] Loi du 6 janvier 1989 relative aux traitements et pensions des juges, des référendaires et des greffiers de la Cour constitutionnelle <https://fr.const-court.be/court/basic-text#_2-organic-law> (accessed 15.02.2026).

[16] Закон за Конституционен съд <https://www.constcourt.bg/bg/legal-info-96> (accessed 15.02.2026).

[17] The Constitutional Act on the Constitutional Court of the Republic of Croatia <https://www.usud.hr/sites/default/files/dokumenti/The_Constitutional_Act_on_the_Constitutional_Court_of_the_Republic_of_Croatia_consolidated_text_Official_Gazette_No_49-02.pdf> (accessed 15.02.2026).

[18] Zákon ze dne 16. Června 1993 o Ústavním Soudu <https://www.e-sbirka.cz/sb/1993/182?odkazId=29180429&zalozka=text> (accessed 15.02.2026).

виняткових випадках шляхом письмового або дистанційного обміну позиціями, а також вимога професійного представництва сторін виключно адвокатами. Австрійський підхід акцентує на внутрішній організації Суду як гарантії якості та стабільності конституційного правосуддя.

Бельгійська модель, навпаки, демонструє складну багатоступеневу процедуру з потужним попереднім фільтром у вигляді спеціальної палати, яка може відсіяти явно неприйнятні або необґрунтовані справи без переходу до повного провадження. Водночас після проходження цієї стадії процедура набуває максимальної публічності та змагальності, що виявляється у багатомовному оприлюдненні інформації про справи, широкому залученні органів влади, заінтересованих осіб і третіх сторін, а також у розвинених інструментах письмового розслідування. Бельгійський Конституційний суд поєднує сувору процесуальну дисципліну зі значною відкритістю, що відображає федеративну й плюралістичну природу держави.

Болгарська модель характеризується поєднанням жорсткого формального контролю допустимості клопотань із відносно закритим характером провадження. Конституційний суд Болгарії діє переважно без участі сторін, зосереджуючись на письмових матеріалах, експертних висновках і внутрішніх нарадах, що підкреслює його роль як органу абстрактного конституційного контролю, а не змагального суду в класичному розумінні. Водночас значна увага приділяється наслідкам рішень, зокрема у виборчих справах, питаннях імпічменту та відповідальності органів влади за невиконання рішень Суду, що свідчить про інституційну спрямованість болгарської моделі на захист конституційного ладу.

Хорватська модель вирізняється доступністю та процедурною гнучкістю, зокрема, у питаннях подання звернень, виправлення недоліків і збереження строків. Провадження орієнтоване на досягнення рішення по суті справи, а суддя відіграє активну роль у підготовці матеріалів і визначенні процесуального режиму. Важливою особливістю є обов'язковість мотивування всіх рішень і можливість оприлюднення окремих думок суддів, що підсилює прозорість і доктринальну вагу рішень Конституційного суду. Хорватський підхід прагне збалансувати ефективність, доступ до правосуддя та публічну легітимність судових актів.

Чеська модель поєднує розвинену систему попереднього відхилення явно необґрунтованих клопотань із активною доказовою діяльністю у справах, допущених до розгляду. Значну роль відіграють суддя-доповідач та колегії, а також допоміжний апарат Суду, що забезпечує оперативність провадження. Усний розгляд справи, як правило, є публічними, а доказування має широку процесуальну базу, включно зі свідками й експертами, що наближає чеське конституційне судочинство до класичної судової моделі. Остаточність рішень і відсутність можливості їх оскарження підкреслюють високий авторитет Конституційного суду в системі органів влади.

pravoua.com.ua

Процедури у Конституційному трибуналі Республіки Польща[19] характеризуються поєднанням чіткої нормативної регламентації з гнучкими процесуальними механізмами. Провадження здійснюється у письмовій та усній формах із можливістю закритих засідань за визначених законом підстав, участю спеціальних суб'єктів (зокрема омбудсмена та уповноваженого з прав дитини), об'єднанням справ і витребуванням доказів. Важливою гарантією є інститут конституційної скарги, що подається після вичерпання національних засобів захисту, а також право Трибуналу застосовувати тимчасові заходи для запобігання незворотній шкоді. Організаційне й адміністративне забезпечення здійснює Секретаріат, тоді як Президент Трибуналу координує розподіл справ і визначає процесуальні строки, що забезпечує впорядкованість і ефективність розгляду.

Польська модель поєднує письмовий і усний розгляд, активну роль Президента Трибуналу та Секретаріату у підготовці справ, спеціальні гарантії у справах за конституційною скаргою, а також адміністративну координацію через Секретаріат. Вона найближче за концепцією до латвійської та німецької моделей щодо попередньої підготовки, ролі судді-доповідача та організаційної координації, але менш формалізована, ніж німецька та австрійська системи. У порівнянні з Литвою та Італією Польща поєднує письмові стадії з можливістю усних слухань, а на відміну від португальської системи допускає пряме звернення через конституційну скаргу.

До наведеного порівняльного аналізу слід додати модель Федеративної Республіки Німеччина, яка посідає особливе місце серед європейських систем конституційного судочинства завдяки винятковому рівню процедурної деталізації та внутрішньої регламентації, закріпленої, зокрема, у *Rules of Procedure of the Federal Constitutional Court*[20] від 19 листопада 2014 р. Німецька модель демонструє максимально розвинений варіант інституційно-організаційного підходу, де процесуальні правила спрямовані не лише на захист прав учасників провадження, а й на забезпечення стабільності, послідовності та єдності конституційної юриспруденції в умовах федеративної держави.

Центральною рисою є жорстко формалізований порядок розподілу справ між суддями та суддями-доповідачами, який ухвалюється кожним Сенатом наперед на початок судового року і може бути змінений протягом року лише з об'єктивних причин, таких як надмірне навантаження або тривала неможливість виконання повноважень. Водночас провідна роль головуючого судді

[19] The Act of 30 November 2016 on the Organisation of the Constitutional Tribunal and the Mode of Proceedings Before the Constitutional Tribunal <https://web.archive.org/web/20250811082244/https://trybunal.gov.pl/fileadmin/content/dokumenty/Akty_normatywne/The_Act_of_13_December_2016_-_the_Introductory_Provisions.pdf> (accessed 15.02.2026).

[20] Rules of Procedure of the Federal Constitutional Court of 19 November 2014 <https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/EN/Gesetze/GO_BVerfG.pdf?__blo> (accessed 15.02.2026).

поєднується з колегіальним контролем Сенату, що забезпечує баланс між управлінською ефективністю та колективною відповідальністю.

Процедура розгляду справ у Федеральному конституційному суді Німеччини характеризується чітким розмежуванням повноважень між Сенатами, палатами, комітетами та Пленумом, кожен із яких наділений власною, докладно врегульованою процесуальною компетенцією. Наявність палат, уповноважених одностайно відхиляти явно неприйнятні або необґрунтовані конституційні скарги, свідчить про високий рівень фільтрації справ і прагнення до забезпечення процесуальної ефективності. У справах, що мають підвищену складність або принципове значення, застосовується повний сенатський чи пленарний механізм із розширеним обговоренням, підготовкою письмових висновків судді-доповідача та, за необхідності, проведенням усного розгляду. Голосування, як правило, здійснюється поетапно щодо кожного окремого юридичного питання, забезпечуючи структурованість і логічну послідовність резолютивної частини.

Водночас німецька модель передбачає докладно регламентований порядок проведення усного розгляду та визначення його процесуальних наслідків. Рішення про його призначення належить до дискреції Сенату, однак сама процедура планується завчасно, а доступ до аудіозаписів і стенограм підлягає суворому контролю з огляду на необхідність дотримання балансу між публічним інтересом, правами учасників провадження та вимогами захисту персональних даних. Такий підхід відрізняє німецьку модель від більш відкритих моделей Хорватії та Чеської Республіки, проте водночас забезпечує високий рівень процесуальної дисципліни та інституційної зваженості конституційного правосуддя.

Проведений порівняльний аналіз дає підстави стверджувати, що європейські моделі конституційного судочинства, попри значну інституційну та процедурну різноманітність, формуються навколо спільних доктринальних орієнтирів, серед яких ключове місце посідає принцип процесуальної ефективності в його сучасному, змістовому розумінні. У контексті підходів Венеційської Комісії процесуальна ефективність не ототожнюється зі скороченням строків або спрощенням процедур, а розглядається як інструмент забезпечення ефективного, своєчасного й якісного конституційного контролю зі збереженням гарантій справедливого суду та верховенства права.

Аналіз згаданих вище моделей засвідчує, що національна специфіка процесуальної ефективності конституційного судочинства кожної з них набуває прояву через:

– ступінь фільтрації звернень і жорсткості критеріїв прийнятності;

– співвідношення письмової та усної форм розгляду;

– обсяг дискреції судді-доповідача;

– рівень внутрішньої процедурної формалізації та організаційної деталізації.

pravoua.com.ua

Водночас усі розглянуті системи об'єднує низка фундаментальних рис: стадійність провадження, провідна роль судді-доповідача на підготовчому етапі, колегіальність ухвалення рішень, їх мотивованість, остаточність і загальнообов'язковість (erga omnes), а також орієнтація на захист конституційного ладу й основоположних прав і свобод. Інститут конституційної скарги в більшості правопорядків виступає ключовим механізмом індивідуального захисту, який поєднується з розвиненими механізмами фільтрації справ для недопущення перетворення конституційного суду на "четверту інстанцію".

Європейське конституційне судочинство демонструє еволюційний розвиток від класичної моделі абстрактного контролю до багатофункціональних систем, що інтегрують індивідуальний правозахист, інституційний баланс та механізми процесуальної ефективності. Варіативність процедур не заперечує наявності спільних стандартів, а, навпаки, свідчить про адаптивність конституційного судочинства до історичних, політичних і структурних особливостей держав.

Отже, узагальнений європейський досвід підтверджує, що оптимальна модель конституційного провадження формується через збалансування трьох взаємопов'язаних елементів: ефективності контролю, процесуальної дисципліни та реального захисту прав людини. Саме такий баланс може слугувати методологічною основою для подальшого вдосконалення національних процедур конституційного судочинства.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Barak A, *The Judge in a Democracy* (Princeton University Press 2006).

Oleksandr Petryshyn
Oksana Zhytnyk

PROCEDURAL MODELS OF CONSTITUTIONAL ADJUDICATION IN EUROPEAN STATES: A COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS OF FORMALISATION, CASE FILTERING, AND THE ROLE OF THE RAPPORTEUR JUDGE

Abstract. The development of constitutional adjudication in European states is characterized by a diversity of procedural models combining a high degree of formalization, collegial decision-making, and mechanisms of procedural economy. At the same time, the absence of a comprehensive comparative analysis of constitutional proceedings across different legal systems complicates the identification of common European standards and national specificities in the organization of constitutional justice.

The purpose of this article is to conduct a comprehensive comparative analysis of constitutional proceedings in European states in order to identify common patterns, differences in mechanisms of

ПРАВО УКРАЇНИ • 2026 • № 1 • 122-134

access to constitutional review, the role of the judge-rapporteur, forms of adjudication, and methods of ensuring efficiency and procedural economy.

The article establishes that most European models are characterized by a staged structure of proceedings, the pivotal role of the judge-rapporteur in the preparation of cases, the collegial nature of decision-making, and the existence of preliminary filtering procedures for applications. Different types of constitutional adjudication models are distinguished: models with enhanced case-selection mechanisms (Slovenia, Spain, Germany); inclusive models with broad jurisdiction (Romania, Italy); an appellate model of constitutional review (Portugal); as well as systems with a high degree of internal procedural formalization (Austria, Belgium, Germany). It is demonstrated that the institution of the constitutional complaint serves as a key mechanism for the individual protection of rights, while simultaneously being combined with robust filtering instruments and criteria of constitutional significance. It is substantiated that the balance between procedural economy, the publicity of hearings, the discretion of the judge-rapporteur, and the binding force of decisions shapes the national specificity of each model within a shared orientation toward safeguarding the supremacy of the Constitution.

It is concluded that European systems of constitutional adjudication, notwithstanding their institutional and procedural diversity, demonstrate common standards in the organization of proceedings: clear regulation of procedural stages, collegiality, reasoned decisions, finality, and general binding effect. Differences between models primarily concern the degree of case filtering, the correlation between written and oral forms of adjudication, the scope of discretion afforded to the judge-rapporteur, and the nature of interaction with other branches of government. Such diversity reflects the evolutionary development of constitutional justice in Europe and the potential for drawing on comparative experience to improve national procedures.

Keywords: constitutional adjudication; constitutional proceedings; constitutional review; judge-rapporteur; constitutional complaint; procedural economy; publicity; collegiality; European models of constitutional justice.